

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет природокористування
Факультет управління, економіки та права
Кафедра права

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА УКРАЇНИ»

Рівень вищої освіти – Перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань - 08 «Право»

Спеціальність – 081 «Право»

Освітня програма – «Право»

Кількість кредитів – 4 – 120 год., із них: аудиторних – 42 год.; самостійної роботи студента – 78 год.

Форма навчання – денна, заочна (скорочена програма)

Рік підготовки – 1, семестр – 1

Компонент освітньої програми – обов'язкова, фахова.

Дні занять – відповідно до розкладу.

Консультації – відповідно до графіка навчального процесу.

Мова викладання – українська.

АНОТАЦІЯ

Метою викладання є ознайомити здобувачів вищої освіти з основними теоретичними та узагальнюючими положеннями “Історії держави і права України”, сприяти формуванню уявлень про навчальну дисципліну, яка має власний предмет і об’єкт дослідження, відіграє важливу роль у процесі формування підготовленого спеціаліста, здатного творчо працювати в умовах демократичного суспільства, відповідати на виклики сучасної епохи. Навчальна дисципліна «Історія держави і права України» є обов’язковою навчальною дисципліною, що належить до циклу спеціальної (фахової) підготовки за освітньою програмою «Право» спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право», яка викладається в 1 семестрі в обсязі 4 кредити (за Європейською Кредитно-Трансферною Системою ECTS). Підсумковий контроль – екзамен у 1 семестрі.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета — вивчення студентами питань історії розвитку державних інститутів на території України, формування права на різних етапах розвитку України.

Завдання — знання студентами таких основних положень:

- характерних ознак держави та права перших державних утворень на території України;
- характерних ознак держави і права періоду Київської Русі;
- основних змін у системі державного та правового устрою українських земель в період втрати незалежності (XIV – I пол. XVII ст.);
- структури органів влади та основні ознаки права Запорізької Січі;
- причин визвольної війни 1648-1657 рр., внаслідок якої було відновлено українську державність, структуру органів влади, основи права;
- причин поступового обмеження суверенітету України, її поділ між сусідніми державами, основні документи, які фіксували цей процес;
- структури органів влади і основні ознаки права на західноукраїнських землях у період Австрійської імперії;
- структури органів влади на західноукраїнських землях у XIX ст.;
- змін в органах влади та правовій системі на українських землях поч. XX ст.;
- характерних ознак держави і права України під час Української революції 1917-1921 р.;
- змін у системі органів влади та права періоду 1920 - 1930 - х рр. на українських землях;
- характерних змін у державі і праві під час Другої світової війни;

- еволюції органів радянської влади і права у 1950 - 1980-х рр.
- процесу формування новітньої Української держави та правової системи після 1991 р.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Основними видами навчальних аудиторних занять, під час яких здобувачі вищої освіти отримують необхідні знання, є лекції та практичні заняття. В межах робочого часу викладач може проводити консультації для здобувачів вищої освіти.

При викладанні лекційного матеріалу передбачено поєднання таких форм і методів навчання, як лекції у формі бесіди, розповіді, пояснення, диспуту та лекції у формі ілюстрування і демонстрування за допомогою мультимедійних пристроїв.

Лекція у формі бесіди, розповіді, пояснення, диспуту дозволяє привернути увагу здобувачів вищої освіти до найбільш важливих питань теми лекції, винести на обговорення дискусійні питання та визначити у процесі діалогу особливості сприйняття навчального матеріалу здобувачами вищої освіти.

Лекція у формі ілюстрування і демонстрування за допомогою мультимедійних пристроїв – це візуальна форма подачі лекційного матеріалу з розгорнутим або коротким коментуванням візуальних матеріалів, що переглядаються за допомогою мультимедійних технічних засобів. Ці дві форми лекцій можуть бути поєднані.

При проведенні практичних занять передбачене виконання практичних робіт у формі вирішення ситуативних завдань і тестів, проведення ділової гри, заслуховування усних відповідей, доповідей, а також рефератів та демонстрація презентацій, які підготовлені як індивідуальні завдання за темою самостійного вивчення дисципліни.

Здобувачі вищої освіти працюють з друкованим чи надісланим їм в електронній формі інформативним матеріалом, або з інформацією в мережі Інтернет.

Здобувачі вищої освіти можуть здійснювати наукові дослідження шляхом написання та опублікування наукових статей, тез доповідей на конференціях, круглих столах та наукових семінарах.

ПОЛІТИКА КУРСУ («ПРАВИЛА ГРИ») В АУДИТОРНИЙ ЧАС

Вивчення навчальної дисципліни передбачає роботу в колективі. Студенти під час лекційних занять ведуть конспект з відповідної теми. Протягом заняття лектор ставить питання, веде діалог з аудиторією для кращого засвоєння теоретичного матеріалу.

Лекції і практичні заняття можуть проводитися з використанням сервісу ZOOM.US. Також викладач і студенти можуть спілкуватись через електронну пошту, Viber, Telegram, інші доступні засоби комунікації. В разі потреби може використовуватись Форум як форма спілкування викладача й студентів під час дистанційного (віддаленого) навчання. Кожний форум присвячений будь-якій проблемі або темі. Модератор форуму (мережевий викладач) реалізує дискусію чи обговорення, стимулюючи її питаннями, повідомленнями, новою інформацією, що має створювати в аудиторії доброзичливе, творче, відкрите середовище, яке враховує конструктивну та доброзичливу критику. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлений термін. Якщо здобувач вищої освіти відсутній з поважної причини, він/вона презентує виконані завдання під час самостійної підготовки на консультації викладача. Під час роботи над завданнями не допустимо порушення академічної доброчесності.

Після вивчення навчальної дисципліни студент здобуває такі **компетентності:**

Загальні (ЗК відповідно до освітньої програми спеціальності «Право»):

ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК13. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) (СК відповідно до освітньої програми спеціальності «Право»):

СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Історія держави і права України» здобувачі освіти повинні засвоїти такі **програмні результати навчання (ПРН відповідно до освітньої програми):**

ПРН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

ПРН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

ПРН 17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.

ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Семестровий контроль з навчальної дисципліни «Історія держави і права України» здійснюється у 1 семестрі і проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового екзамену у 1 семестрі в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному робочою програмою дисципліни.

Семестровий екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного, практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр та набуття певних компетентностей, що проводиться як контрольний захід. Загальна оцінка за екзамен визначається як сума поточного контролю (до 50 балів) та відповідей на питання екзаменаційного білету або тестового завдання (до 50 балів).

Екзаменаційні білети з дисципліни «Історія держави і права України» містять 3 теоретичні питання, що включають матеріал навчальної програми, яка використовується в процесі навчання. Студент на іспиті отримує білет, на якому є пронумеровані питання, та чисті аркуші паперу. Іспит відбувається в письмово-усній формі. У процесі усного опитування, викладач зобов'язаний спершу вислухати повну відповідь студента (не залежно від того, чи вона є правильною) і лише потім задавати уточнюючі, додаткові запитання. Обов'язково наголошується на неправильних фрагментах відповіді, на сутності помилок. Проведення семестрового екзамену може здійснюватися у формі тестування в системі Moodle.

Критерії оцінювання знань студентів визначенні у Положенні про критерії оцінювання ЛНУП. За рішенням засідання кафедри студент може бути додатково оцінений за участь у наукових конференціях, підготовку наукових публікацій, участь у Всеукраїнських конкурсах наукових студентських робіт, Всеукраїнських олімпіадах за спеціальністю, виконання досліджень тощо.

Оприлюднення результатів іспиту проводиться публічно.

Політика оцінювання передбачає дотримання принципів доброчесності та студентоцентрованого підходу. Академічна доброчесність передбачає дотримання вимог «Положення про академічну доброчесність у ЛНУП», яке доступне за посиланням:

<http://lnau.edu.ua/lnau/index.php/uk/navchchas/zagalpolog.html>

Критерії оцінювання знань студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 - 100	відмінно	зараховано

82-89	добре	
75-81		
64-74	задовільно	
60-63		
35-59	незадовільно	не зараховано
0-34		

Загальні критерії поточного оцінювання знань студентів

% від кількості балів, визначеної робочою програмою дисципліни на відповідну тему (визначає викладач)	Критерії оцінювання
90-100	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних/розрахункових завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі завдання. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.
75-89	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.
60-74	В цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину завдань. Студент має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
0-59	Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо

	розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі завдання. Безсистемне відділення випадкових ознак вивченого; невміння робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки.
0-34	Студент повністю не виконав вимог робочої програми навчальної дисципліни. Його знання на підсумкових етапах навчання є фрагментарними. Студент не допущений до здачі екзамену/заліку

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ ПЕРІОДУ КИЇВСЬКОЇ РУСИТА ГАЛИЦЬКО - ВОЛИНСЬКОГО КНЯЗІВСТВА

Історія держави і права України як історична і юридична дисципліна. Держава і право скіфських племен. Сармати. Античні міста-держави. Боспорське царство. Виникнення державності у східних слов'ян. Теорії походження. Державно-адміністративний устрій Київської Русі: а) політична система та органи управління в IX—першій половині XII ст. б) політична система та державний устрій в період феодальної роздробленості. Соціальна структура українського суспільства IX-XIII ст.

Джерела давньоруського права. Основні ознаки цивільного права за "РуськоюПравдою": а) право власності; б) зобов'язальне право, види договорів; в) сімейно-шлюбне право; г) інститут опіки; д) спадкове право. Основні ознаки кримінального права: а) поняття і види злочинів; б) мета і система покарань. Основні ознаки судового процесу княжої України.

Утворення Галицько-Волинської Держави. Особливості політичного та соціального устрою Галицько-Волинської Держави. а) соціальна структура; б) центральні та місцеві органи влади й управління. Правова система та пам'ятки права.

ТЕМА 2. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОГО КНЯЗІВСТВА ЛИТОВСЬКОГО ТА РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Входження українських земель у склад Великого князівства Литовського та Речі Посполитої. Соціальна структура суспільства. Центральні та місцеві органи державної влади. Представницькі органи. Міське самоуправління.

Джерела права. Основні ознаки цивільного права: право власності; зобов'язальне право; право спадщини; сімейне право. Основні ознаки кримінального права: поняття і види злочинів; мета і система покарань. Судові органи і судочинство.

ТЕМА 3. УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА І ПРАВО ПЕРІОДУ ВИЗВОЛЬНОЇ ВІЙНИ Б.ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ, її військово-політичний устрій та правова система. Створення реєстрового козацтва, їх правовий статус. Козацькі повстання кінця XVI — поч. XVII ст.

Хід національно-визвольної війни. Становлення української козацької державності: а) зміни в суспільному ладі; б) формування державно-адміністративної системи. Право козацької держави. Переяславська рада та Березневі статті.

ТЕМА 4. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ ПЕРІОДУ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ

Українська держава після Переяславської ради 1654 р. Відношення між Україною та Московщиною після смерті Б.Хмельницького: а) Гадяцький договір І. Виговського з Польщею; б) договір Ю. Хмельницького. Дальше обмеження автономних прав України договорами 60-70-х рр. XVII ст. (Московські статті 1665, Конотопські 1672, Глухівські статті 1669 р.) Руїна: громадянська війна чи зовнішня агресія.

Соціальне та політичне становище в Україні у другій половині XVII ст. - XVIII ст. Органи влади Гетьманщини. Гетьман. Генеральна старшина. Полкове і сотенне управління. Сільське самоврядування. Імперські органи управління Гетьманщиною у XVIII ст. Ліквідація російським царизмом автономного устрою України.

Джерела права України — Гетьманщини: а) "Права, за якими судиться малоросійський народ" (1743 р.); б) "Суд і розправа в правах малоросійських" (1750 р.) Ф.Чуйкевича; в) "Екстракт малоросійських прав" (1767 р.). Судова система та судовий процес. Основні ознаки цивільного права: а) право власності; б) зобов'язальне право; в) спадкове право; г) сімейне право. Основні ознаки кримінального права: а) поняття і види злочинів; б) мета і система покарань.

Входження західноукраїнських земель до складу Австрійської імперії. Організація управління Галичиною і Буковиною до середини XIX ст. Загальнодержавні органи влади та управління після утворення дуалістичної держави. Місцеве "самоврядування" та органи урядової адміністрації у Галичині, Буковині та Закарпатті. Джерела права та правова система на західноукраїнських землях.

Соціальний та політичний лад на українських землях у складі Російської імперії. Поширення на Україну російського адміністративно-територіального устрою. Центральні органи державної влади та управління. Місцеві органи

управління. Джерела та кодифікація права в першій половині XIX ст. Основні ознаки кримінального і цивільного законодавства на східноукраїнських землях в першій половині XIX ст.

Зміни в суспільно-політичному ладі України у період утвердження і розвитку капіталізму. Передумови і характеристика російських реформ 1860—1870 -х рр. та особливості їх проведення в Україні. Реорганізація судової системи, перебудова органів прокуратури, створення адвокатури. Зміни у цивільному та кримінальному праві та процесі.

Соціально-політичні зміни на початку XX ст. Революція 1905-1907 рр. у Російській імперії. Реформа державного управління. Основні ознаки права. Зміни в аграрному законодавстві. Державний лад та право на західноукраїнських землях (початок XX ст.).

ТЕМА 5. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ ПЕРІОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Передумови та причини виникнення Першої світової війни („Українське питання”). Початковий період світової війни (1914-1916 рр.): а) хід бойових дій; б) події на українських землях у складі Російської імперії; в) створення УСС та українських громадсько-політичних організацій. Повалення самодержавства в Росії. Утворення Української Центральної Ради (I, II, III Універсали). Законодавча діяльність.

IV Універсал Української Центральної Ради про державну самостійність. Конституція УНР, її зміст, структура та основні положення. Українська держава гетьмана П. Скоропадського. Право. Директорія УНР. Органи центральної та місцевої влади. Законодавча діяльність.

Розпад Австро-Угорської імперії і проголошення ЗУНР. Конституційне законодавство ЗУНР. Організація і структура державного апарату. Основні ознаки права. Причини поразки ЗУНР.

ТЕМА 6. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ ДО, ПІД ЧАС І ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Виникнення більшовицької держави (1917-1922 рр.). Утворення УСРР, СРСР, перша союзна конституція 1924 р., Конституція УСРР 1929 р. Державні органи управління. Становлення і розвиток радянської судово-прокурорської системи. Перша кодифікація права УСРР. Основні ознаки права.

Політичні репресії 1920 - 1950 -х рр. Виникнення позасудових органів. "Правове" закріплення беззаконня. Конституція СРСР 1936 р. Конституція УРСР 1937 р.: а) органи державної влади і управління; б) зміни у виборчій системі, декларовані "свободи" та їх реалізація. Характеристика та основні ознаки радянського права: а) цивільне право, земельне право; б) сімейне право;

в) трудове право; г) розвиток кримінального права.

Західноукраїнські землі у складі Румунії, Чехословацької Республіки, Польської держави: а) державно-політичний лад; б) право та його застосування.

Державність Карпатської України. Пакт Молотова-Рібентропа та його політичне значення. Приєднання території Західної України до складу УРСР

- СРСР. Державний лад і право. Включення території Північної Буковини та Бесарабії до складу УРСР - СРСР. Органи державної влади та поширення законодавства УРСР на ці території. Політичні репресії.

Діяльність радянських органів влади на початку війни. Державно-правовий устрій українських земель під час нацистської окупації. Діяльність ОУН, УПА, УГВР. Відновлення діяльності радянських органів влади у 1943-1945 рр. і політичних репресій.

Завершення формування кордонів УРСР у 1940- 1950 - х рр. Зміни в системі органів влади. Основні ознаки права у 1950- 1960 -х рр.

Соціально-політичне становище УРСР у 1960-1970-х рр. Конституція СРСР

1977 р. Конституція УРСР 1978 р. Органи державної влади й управління. Основні ознаки права.

Початковий етап перебудови. Чорнобильська катастрофа. Гласність. Перші демократичні вибори на З'їзд народних депутатів СРСР, до Верховної Ради УРСР і місцевих рад. Законодавча діяльність. Виникнення опозиційних рухів.

ТЕМА 7. ДЕРЖАВА І ПРАВО УКРАЇНИ НОВІТНЬОГО ПЕРІОДУ

Ухвалення Декларації про державний суверенітет України 1990 р. Проведення Студентської революції на граніті 1990 р. Серпневий путч 1991 р. у СРСР та його політико-правові наслідки для УРСР.

Всеукраїнський референдум 1991 р., припинення існування СРСР, створення Співдружності Незалежних Держав. Вибори Президента України. Формування органів центральної і місцевої влади, правової системи до і після ухвалення Конституції 1996 р. Причини та наслідки Помаранчевої революції 2004 р. і Революції Гідності 2013 – 2014 рр. Тимчасова окупація території АРК і м. Севастополя, окремих східних областей України. Продовження правових реформ.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основна література

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Кульчицький В.С. Історія держави і права України. Підручник – К., 2016.
3. Історія держави і права України. Академ. курс: У 2 т. / За ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – К. – 2020.
4. Музиченко П. Історія держави і права України. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2020.
5. Дурнов Є.С., Кривицький Ю.В., Сокур Ю.В. Історія держави та права України: термінологічний словник. – К.: Видавничий дім "Гельветика", – 2019. – 192с.
6. Тетарчук І.В. Історія держави і права України. Навчальний посібник для підготовки до іспитів. – К.: ЦУЛ, – 2020. – 214с.
7. Кудін С.В., Шевченко А.Є. Історія держави і права України: навчально-методичний посібник. – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", – 2020. – 688с.
8. Щербатюк В.М., Захарченко П.П. Історія держави і права України. Курс лекцій. – Видавництво: Фенікс, – 2018. – 496с.
9. Томенко М. Історія української Конституції: навч. посіб. - К.: Освіта, 2019.

Спеціальна література

1. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942-1952. Документи і матеріали. – Львів, 2021.
2. Національні відносини в Україні ХХ ст. Збірник документів і матеріалів. – К., 2020.
3. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2-х томах. – К., 2019.
4. Бандера С. Перспективи Української Революції. – Дрогобич, 2019.
5. Відновлення Української держави в 1941 році. Нові документи і матеріали. - К.: Укр. Вид. Спілка, 2021.
6. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. – Париж–Нью-Йорк–Львів, 2018.
7. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. –К., 2019.
8. Стерчо П. Карпато-Українська держава. – Львів, 2019.
9. Терлюк І. Історія держави і права України. Практикум. – К.: Атіка, 2020. – 192 с.
10. Мироненко О.М. Українське державотворення: Не витребуваний потенціал. Словник-довідник. – К., 2021.
11. Хрестоматія з історії держави і права України: У 2-х томах / В.Д.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua>.
3. Урядовий портал (Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України) . — Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>.
4. Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. — Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>.
5. Офіційний веб-сайт Верховного Суду України. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
6. Офіційний веб-сайт Вищого адміністративного суду України. — Режим доступу: <http://vasu.gov.ua>.
7. Судова влада України: офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://court.gov.ua>.
8. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини: офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua>.
9. Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. — Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>.
10. Офіційний вісник України (Єдине повне офіційне періодичне видання нормативно-правових актів України) . — Режим доступу: <http://ovu.com.ua/articles>.
11. Національна парламентська бібліотека України. — Режим доступу: <http://www.rada.kiev.ua/LIBRARY/index.htm>.
12. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. — Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
13. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника. — Режим доступу: <http://www.lsl.lviv.ua/index.php/uk/golovna2/>
14. Львівська обласна універсальна наукова бібліотека. — Режим доступу: <http://www.lounb.org.ua/>
15. Наукова бібліотека Національного університету "Львівська політехніка". — Режим доступу: <http://library.lp.edu.ua/>
16. Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка. — Режим доступу: <https://lnulibrary.lviv.ua/>